

PELYVA

Sarkos, laza várépület a kaza; Céh Csaba szalmakripiát vajt bele; nem veri minden este hazáig a lábát; mezei utak pelyvás porában, gigazos tarlókon, kukoricásba taposott, mezitelen talpak döngölte-fényezte ösvényeken menné; messze háztetőkön baglyok hughonának, a Tölgyfás zöldnyálság árkaiban bekák riccsajoznának, az árokparton kökénybokrok kuporognának sunyin, mint a harmindek; este, miután a végtelenségű tündő hörgés, erőszakos dühörgés, acsarkodás zsidbadd, meleg csendbe fül és megmerevedik a cséplő; miután az etető — zsiros kalapú, eszmas bandagazda — kotyogóssá aszalódott létrafokokon, süllyesztett, vásott sarokvasát villogtatva leereszkedik a gépszipolyozta szalma-, törek-, pelyvahordók közé, és unalom-patinás szavakat szór az elcsigázott dobhártyákra: — Készüljnek neked a mai napot, Uram!, miután a pirosra mázolt kéziszivattyú megbolygatott, lanygos vízében szilánkokra pattannak a tisztaságot szomjazó arcok, este Csaba tarisznyáját löbdáva a szalmakripiához bandukol, négykézlábra ereszkedik, és lábbal előre óvatosan befurakodik szedett-vedett ruhadarabokkal bélelt üregébe, azután ilura, a pelyvahordó lányra gondol; lehuny szemmel várásolja maga elé, majd észrevétlenül álomba fárad. Hajnalig, mint a leütöttek, nem tud magáról; a hajnalit rózsaeszi a nyár végi hüvös, harmatban gázol át a földiken, megint megjött az átkozott, gondolja Céh Csaba, az inge alá matat, vakarózik, azután elkotorta a szalmát kazalodója nyúlásából, nyugtózik, csontját ropogatja, kezével belekóstol a friss kinti világba; jókora földrengést szeretne, földgyüremlest pont ott, ahol a cséplő és a traktor várja az új napot, bár nyílma meg a föld, csak nyílma meg; ő rohanna és titokban repesne a szakadék szélén, bámulná a pörüljárt gépeket, Pintye Józsi is rohanna, a tökmag tulajdonos, rendelkezne: — Menteni, emberek, menteni! — rossz, fekete fogai izzós málszemek. — Menteni! — kiabálna a félmeztelen, kender-vásongatás Kelemen Lajosra, az szörös hasát vakargatná a köldökcsinór-gödör körül. — Kiszédjük, persze, buzgólkodna, Csaba állna, és elégedetten látna Kelemen íjett ereszkedését a szakadékba, a csipkés szélű, vízbugyogástól kísérteties, homályos aljú szakadékba. Kényszeredetten kúszik a szabadba, lerázza magáról a sikos, sárga szalmát, az izmai-

ba ferközött gémberedettséget, fanyarul megindul a cséplő irányába, gigási nőnemű löferegnek látja; arasz-széles, több méter hosszú kötelekkel, a meghajtoszújjal tartja rábságában a töle kisebb, szikárabb himet, a traktort; a nap sokpúpú krumplijföld peremén ólalkodik, idejére vár, hogy jöhessen deríteni a világot, a banda kutyába se veszi a napot; savanyú-keserű szájjú férfiak, nők sodródnak a gépek köré, mint szélben falak tövébe a szemét. Befut az állam ellenőre is; vasorrú vénlány, naphosszat fekete ernyő alatt kuporog egy földre ültött lábbal, gyakorlatlan fenyoasztalnál, melyre időnként pelyvát sodor a huzat, háta mögött a kötelező falujóság mered vak-sin az ostoros, villás, sarlós emberekre, egyetlen — furulyává tekeredett — kézzel írott cikk díszleg, címe még úgy ahogyan kivehető: EL A KEZEL-KEL KOREÁRÓL! Pintye Józsi bakancsszűj-félével piszkálja a traktort, tömör kereket perdit meg, az pillanatnyi tévovázás után mérgesen felgyorsul a szűj Pintye Józsi kezében reked, cajnadrágja zsebébe csúsztatja; Csabának úgy tűnik, hogy a gép-és emberlármától, mozgástól megforrósodik a levegő, a nap még alig lóg pár méteren a bibircsók krumplijföld fölött, a kévéhányók villogó villákkal törekednek a soronlévő asztalra, a bandagazda kék kötővel buzgólkodik a dobnál, kibontott kék omlanak hozzá, mintha könyörögnének: jaj, ne!, töle nem messze a kévévágónál áll szétvetett lábbal, kerek farral, hagyult-rózsás ruhában, kaszahegyből készült késsel, ballal magához rántja a kését, egy másik mozdulattal az etető elé lödítja, ugyanabban a másodpercben jobbjában ágáló éles-hegyes acéljával beledőf, zizz!, mondja a kéve, és mielőtt végleg szét-esne, az etető kék kötőjének dől, bomlana-omlana tovább, de a kalapos ember átöleli és módszeresen, mondhatni, rafináltan betuszkolja az inaszkaditig forgó, zúgó, nyögő, bőgő, fuldokló dobba. Csabának fogalma nincs, milyen érzés a gép tetején tenni-venni, világéletében csupán alulról volt alkalmá látni az otromba, izgága alkotmányt; a pelyvarosta minden idejét igényli, szeszegve szórja, fújja a búza legajásabb hulladékát, az izadt bőre ragadó, szája, szembe tolakodó kalászbajusz, a könnyű fuvallatra is készségesebben rebbenő, léha magházat, a pelyvát, karesú fogú gereblyéje előre-hátra rántódik, reggeliben tisztán érzi: ura ennek a

szerszámnak, este azonban nehezen tudja megállapítani, ő-e a csúsosfogdosott-koptatott gyüölt tárgy ura, vagy éppen fordított a helyzet. Labátnál négyfelül drótháló rajzolja szabálytalan négyyszöglet a földre, ez a ponyva, két farúdjába ilu, kettőbe ő kapaszkodik; ha megteheti, futólépésben cipelik terükét a negyvenötven méterre lévő rakedőhelyre, a prizma alakú pelyvacsomóig. Ilu vágat elől gumipapucsban, szalmakarmoldos lábszára, valamivel a bokán felül, bordó színű, sűrű a vére, vérmes, mondják kendőjük csücskébe rohintva a menyecske, folyasson, dühöngne a pulyanyáza asszonyok; búszke-bosszúsán viselik, figyeltatják férficsomóit. Futólépésben közlekednek tehát; Ilu a hátánál vár, amíg ismét megtelik a ponyva. Kelemen Lajos egy szál gatyában, meztelb hajlong a töreközónál, enyhén lúdtalpú; Csaba el-elképzeli, milyen távolságok talpat végig a háborúban, előbb fejverben, majd derékszűj nélküli, esont-bőr fogolyként; ebédidőben lehangozó élményeit sorolja, a papot például, a tábori lelkeszt; az ég felé kapkodott, sirósan üvöltött: — Isten, vezekel! — Mint a dísznők, úgy éltünk, kieltük a krumplichajt a szemétdől, mondja az ebédnél, felesége, a napraforgókóro terméti-alakú Tilda, nem állja a sok dumát, leinti: — Szászor mondatd. — Kelemen nem ellenkezik, kopott kanállal kotorász a népikakos cserépszűjében. — Lesz vagy öt mázsa, mondja Tildának. Tilda szalmaszálát tart a fogain: — Legyen is. — Azután kiköpi a szalmát, nekihevíll: — Nem lesz tán olyan piszok ez a Pintye, hogy ne adjon legalább ötöt... — Lop az, te — így Kelemen. Kinyújtott lába közé teszi az üres szűkét, a barna alapra pingált sárga népművészeti kakas valószínűtlenül magas taréja az edény pereméig ér. — Lopjon, míg a szemek kiesik, csak bennünket is hagyjon élni — berzenkedik Tilda. Kukoricásuska szatyorbá gyűjti az edényeit, felül és nekiúg a szalmakazlak közötti járatoknak, az öreg szilvafák társaságában málladozó, szalmafedese tanya irányába tekergő gyalogutaknak. Ezek a csepp élet-szűrókák állandóan foglalkoztatják Csabát, szűrókák, vigyorint a zuhogó pelyvára, és nem érti, miért, a gyermekek keresztes hadjárataira gondol; vastag zászlók, szoltárok, hajók, fél-szemű kalózok, kutyás rabszolgakereskedők... — Kész! — rikkantja. Ilu pattan, megragadja a ponyvát, ide-oda csavarodó fenékekkel lóhol, karját kifeszíti a súly, hóna alatt sőfoltos a ruhája. Csaba figyelő határol, nincs határozott gondolata a vágyról, este a szalmakripiában azonban megállják bizonyos édeskes érzések, Ilual kapcsolatosak, Ilu krákog, sötétet köp, a feje be-

van kötve, mint minden nőnek ebben a nyári pokolban, a nap egyre dühösebben kapaszkodik feljebb, feljebb az ég üveg-kék meredekén, már Atyjnek galambrajos háza fölött ég; az Atyin-gyerekeknek jó, apjuk mozdonyvezető, hozza a sok pénzt, de neki, mióta apja kidőlt az élők közül, nincs megállása, szűnidejét a legkeservebb munkák, aratás, búzahordás, cséplés sötétíti el; anyja kővéren rostokol a csikóplatt előtt, izikkel dugja és türelmetlenül lesi, mikor föl fel az étel. Oktatja: — Te másképp kell gondolkodsz, mint mások, árva vagy, az árvak húzzák meg magukat; jaj, szegény apád, ha élne, nem engedne a géphez, de mit tehetünk? Isten akarata... — Tasztják anyja magyarázatai, a legjobbat, amit tehet, a kazában hál, álmodik; legtöbbször Kelemen Lajost és Ilut látja, Kelemen örökgyatájában járkal nagy érdeklődéssel, le-lehajol, görög-dinnyeföldön, le-lehajol, görög-dinnyeföldön szorít két tenyerrel, meggöngyöd az erőlködéstől, figyel, recsen-e, érdemes-e eltulajdonítani? Ilu is látja, teheneke vigyáz; földön ül, talpából számtalvást igyekszik kihúzni, fájdalmasan fintonor; Csaba a közelében ögyeleg, és hirtelen azon kapja magát, egyszál ingben van, sehogy sem sikerül eltakarnia pucerságát, szégyenében leguggol. A lány szája sarkában felejt nyelvet a nagy igyekvésben, végre körme közé csipentti a töviset: — Kész! — mutatja diadallal, aztán babonásan apróra rágja, nehogy még egy-szer belelépjen. — Kész!

Iszkolnak a rakománnyal, a mázsánál hasadt ingű férfiak időznek, fecsegnek, pálkával traktálják Pintyét, az kortyol, újra kortyol, zsebkendő-füll, apró kutyja sajoogatja a gépolajtól kövér bakancsát, zsenérozza, toppant: — Cok! — Az ellenőrnő körmöl, levelet ír a paljának, gondolja Csaba, huzamosabban szemléli a lány ondolást, félrebillen-tett fejét, megbotlik, jó adag pelyva a földre rogyik, Ilu átkozódik: — Hagy a betegség! Felszeded! — ordítja hátra, a lábászára vöröslök, mint a felhevített fémorog. A gép alatt változatlanul viharzik a pelyva, surroga veri az előre-hátra rántódó gereblyét, hirtelen félelemtel vak egér fúrja át a pelyvahalmot, Csaba utána lendül, csapól a gereblyével, nagyokat szól a földre, míg végre felfordul a menekülő féreg. Később látja: Ilu farkánál fogvást felemeli a kinyúlt egeret, Kelemen hátához on és egy, a gatyakorc hanyag elrendezése folytán keletkezett gyűrődésen át a sunda töreköző meztelen bőre dobja. Helyére topozva kacsin Csabára; mindkettőjük feszíti a káröröm. Munkába merülten adják az ártatlant. Percekig nem történik semmi, a csiny keltette eleveiséget, kedvet már-már befedi az unalom, amikor inas bal kar öleli át, meglepően puhán, engedékenyen, a Csaba nyakát. Kelemen! — nyilall bensőjében a valóság; szembe szeretne fordulni a bosszúdúlóval, de a vörös szőrű, szeplős kar álla alatt feszül. — Nem én voltam! — szeretné kiáltani, ha jöhetne hang a torkán, ha egy-

általán ideje lenne a szóbeli tiltakozásra; ekkor elengedi, és ő tisztuló fejjel tudja: nem Kelemen a hibás. A melegegnél zúskába markol, homokkemény búzaszemeket ropogat. Ilu surmól; szégyentelenül ordibál: — Gyere, te mulya! Fogd meg. Csaba lassúknak találja a tempót, saladásba fog, utatlat hajtja; elszánt, dühös gondolata van: kinyirom Ilut!, kapkodja a lábát, a vesztül vág-tató, széles szűj közelében haladnak el, rohan a szűj; rém-mesék kelnek Csabában, letépett karú esőrök fetrengeken a szűj alatt, ott fetrenge ő is, Kelemen puhán vigyorog, Ilu átkozza, így alulról nézve, teffehérnek látszik a combja, a ruhája hóka harang, Pintye Józsi mentőket emleget, jól hajol, bugyulálja a karját, ne folyjon el a vére. Tízesen jött a dől; a gép csillapodik, Céh né búzasztag tövében integet, mellette a szilke, a fehér kendővel létkart kosár, Csaba a szivattyúnál lelétköli magáról a port, anyjához igyekszik, de útjában Iluha botlik. Hason fekszik, fejét a karjára hajtotta, úgy húzza a csendest. Hirtelen megmozdul, lustán félkönyök-re emelkedik, és azt mondja: — Haragszol? Csabában engedékenysége ömlik szét: — Nem... — Ilu felül: — Hol alszol? Csaba egy megülepedett szalmakazalra mutat: — Ott. — Van ott még egy hely? A fiúnak meggyorsul a szivverése, de mielőtt válaszolhatna, az ebédre kellek mellől felcsap anyja ideges hangja: — Csaba!

F. INTA E. D. ILLUSZTRÁCIÓJA

Laokoónban nem volt keserűség, amikor meglátta a falovat, pedig tudta, a sorsa beteljesedett. A sorssal szemben csak azok éreznek tehetetlen haragot, akikre váratlanul tör a végzet: akik számolnak vele — szembenéznek vele. Az elkerülhetetlennek, ha emberek mérnek embereket, sebezhető pontja van: a szembenézés. Ilyenkor a reánk rohánzó végzet elveszti hatalmát, butává és értelmetlenné válik: értelmünk teszi azá, s már mi uralkodunk rajta akkor is, ha megsemmisít; mert rációnk akkor is megmarad, példa lesz, de a végzet megsemmisül, elég. A keserűség érzelmi világunkhoz tartozik, s ha kiárad is az emberből, befovna a világ tárgyait, csak egyedi mivoltunkhoz kapcsolódik: példa nem lehet. A keserűség az úrben lebegő ember burka, elszigetelt az emberektől, és csak vastagszik, minden új benyomás csak erősíti, azzal, hogy mindent befön — mindentől elválaszt. Laokoónban, aki szembenézett sorsával, ezért nem volt semmi keserűség: tudta, a faló az ő végzetét is hordozza: s ő vállalta sorsát.

BRETTOR GYORGY

A NÉMA: LAOKOÓN

Laokoón, Apollón áldozópapja ismerte az istenek akaratát: mégis vállalta azt, amit azok reáérték. Tudta és mégis vállalta. Talán menekülhetett volna: ösztöneiben szűrkén remegett a menekülés feszült ingere. Rohanni a végzet elől, valahová, ahol a tárgyának nincsen sarka, ahol egyszerű szerkezetű van a dolgoknak, minden kimért és átlátszó, ahol a lesekedő indulat és a sóvár bosszú elveszti hatalmát: rohanni, nem vállalni semmit, háttat fordítani a kéréhhetetlennek. Háttat fordítani a sorsnak? Nos, Laokoón azt is tudta, hogy menekülni nem lehet a sors elől, mert a menekülés megadja: aki megadja magát, az elfogadja a sorsot. A sors lényege, hogy megadjuk magunkat: mi tesszük sorssá: vak végzetté, ha megadjuk magunkat: ha menekülünk. Ki kell mosni a sorsból a vak végzetszerűséget, meg kell nevezni a sorsot, kikiáltani, reámutatni s hívni, s üvöltöni, hogy mindenki tudja, mindenki ássa: nem vak végzet a sors, hanem settenkedő akarat; reá kell borítani nevének burkát, hogy elveszítse kiszámíthatatlan-ága lézátát: lázadni ellene akkor is, ha lázadni nem lehet. A tehetetlenség lázadása — ez a végső emberi tett: az elkerülhetetlen szembeállítani valamit, ami mások tetteit tu-

datossággal tölti fel — ebben van értelme; hiszen önmaga már nem mehet át reális cselekvésbe, csak megnevez, rámutat, hogy tovább élje már névtelen, de másokban meghosszabbított életét a lázadó ember. A tehetetlenség lázadása — ez a végső emberi tett: taglóból, a sorsot emberi akaratokká, érdekebbé változtatja vissza, a végső tettet pedig első tetté teszi, kiindulás minden újabb cselekvés számára. Laokoón, aki Apollónt szolgálta, tudta, mi a kötelessége: áldozni Apollón oltárán: az istenek szelidségét ébresztgetni az istenek akaratából. Mert Apollón hiú volt, mint ahogy a sors-hordozó mindig hiú: nem a benne levő érdeke és a szembenézők elleni bosszúvágy számára rendel oltárt: Apollón a kielégült szeszély ernyedtségét a szelfi jóindulat köntösében parancsolja tisztelgésre. A parancs mégis elárulja: a kényszer szelidségében az emberek felismerik a szelidség kényszerét: őket kényszeríti Apollón megadásra, őket teszi áldozattá: megadásukban saját kéréhhetetlenségét bámulatja.

rohanó, áradó sugár: Laokoón több, mint önmaga, mert másokban lesz igazán önmaga: tudásában több van tehetetlen fájdalom: tudásában cselekvés van: mások tudatos cselekvése; pusztulásában élet van: az istenekben csak élet van. Csak élet? Igen, a „csak” életben nincs irány: szeszélyes ló-bogás, embertelen lóbogás az istenek hatalma; Laokoóné a pusztulás tudata. Az élet tudata: a pusztulás tudata, annak a tudata, hogy mindent el kell végezni, mindent át kell adni: a pusztulást látni kell ahhoz, hogy az élet irányt kapjon. Laokoón átruházta mások életére a maga tudatosságát, a tanuláságot: a sors megnevezésének lehetőségébe vetett hitet, a sors legyőzhetőségébe vetett hitet, s ezzel a változtatás akaratát. A laokoóni tehetetlen szembenézésben a változtatás akaratát izzott: amikor az óriási tengeri kígyó szorítását lazította utolsó, reménytelen erőfeszítéssel, a trójaiak részvétlen szeme láttára, akkor is a szembenézés akaratát izzott benne: fiait tört fényű szeméből vádat, a trójaiak áttetsző szeméből legfeljebb közömbösséget, az istenek diadalmas szeméből gyűnt olvashatott ki az a szem, amelyben az élet már egyetlen akaratát lazult: a szembenézés izzó akaratává. Szeme: visszaemlékeznek rá a megtizedelt trójaiak: szeme, Laokoón szeme — látó volt. És szava? Bizonyára volt szava is, csak benne rekedt: valahol mélyen benne volt a szó, csak nem tudta kimondani: nem tanították meg a szó kimondására: nem tanították a gondolkodásra sem. Laokoón néma volt: a trójaiak szeme áttetsző maradt, amikor a vízkígyó szorításában el már tusáját vívta: nem értették meg áldozatát. Mert áldozat volt az is, hogy az igazat mondta, de amit mondott, az az istenek akaratát volt, ő néma maradt, mert ha megszólal — hazudni kénytelen. Soha nagyobb és méltatlanabb csapást, mint amelyet sorsa Laokoónra mért. Az igazat kimondani rendelték az istenek, és az emberek nem hittek neki: ha hittek volna, akkor Laokoón isteni tudásával elhomályosítja az eget. De ő csak ember volt. Nem hittek hát neki: a trójaiakat törbe csalták az istenek azzal, hogy igazat mondtak, és ezt az igazat Laokoónnal mondták el nekik. A némával. Azzal, akinek nincs saját szava. Aki így mindig csak más volt, maga-maga sohasem. Ha megszólal saját hangján — mit is mondhatott volna? Hogy nincsenek istenek, nincsen sors, nincsenek emberek, csak ő van, a vergődő Laokoón? Mit mondhat a vergődő ember a világnak? Fájdalmát, tehetetlen vívódását, mindig csak maga vájkálta önmagát? Mit tehet a néma: kiáltani csak magát tudja; de ki érti szavát, a felbugyborékoló vijjogást, a hadonászó hangokat? A némaságnak adója van: a befelé kőröző szenvedés. Mint Laokoóné! Aki tudta, hogy igaza: hazugság: mert fél-igazság. Amikor szembenézett sorsával, tudta, áldozata hazug-

STANISLAW LEM: SOLARIS

Nem tudom, mióta nem fordult elő, hogy egy könyv olvasásakor szabályszerűen féltem. De most igenis ez történt; úgy féltem, mint a gyermek, ha egyedül marad a sötét szobában, mint a felnőtt, ha temetőn kell áthaladnia egymagában, éjnek éjadóján; s mindezt nem egy Poe-féle kísértethistória művelte velem, hanem a science-fiction neves művelőjének, a lengyel Stanislaw Lemnek egy remek kisregénye, a Solaris, amely módján ugyancsak kísértethistória. De milyen!

Meghatározatlanul távoli jövő, melyben a Földön valószínűleg megoldódtak az emberiség legégetőbb sorskérdései, s az ésszerűség diadalmaszkodott — valószínűleg, mondom, mert a cselekmény nem a Földön játszódik, a földi állapotokra csak következtetni lehet —, s meghatározatlanul távoli bolygó egy idegen naprendszerben, a Solaris, melynek felszínén egyetlen gigantikus élőlény, a gondolko-

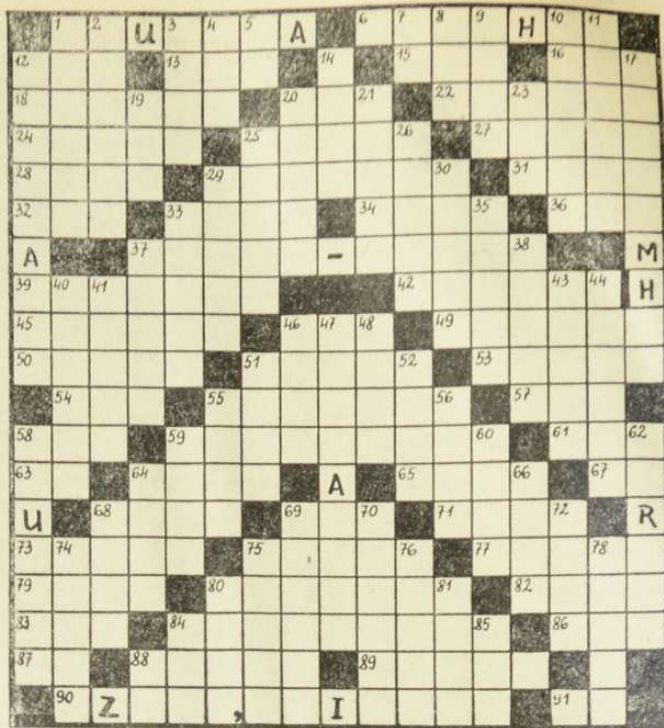
dó plazma-óceán foryog; ez a keret, amelyben néhány tudós, Solaris-kutató, azaz egyszerű földi ember átéli a legdöbbetesebb élményt, amit eddig szerző csak ki tudott találni hősei számára. De maga az élmény is, a tudományosan megmagyarázott, nem képzel, hanem fizikailag valós, anyagi természetű kísérletjárás — majdnem „klasszikus” kísérletekről van szó, a főhős esetében például egy régen halott lányról, akit a plazma-óceán élő másodpéldányban reprodukál —, ez is csak keret; az élmény porba szójtó felismeréshez vezet a hőskéket, amit durván abban lehetne összegezni, hogy a világűr meghódító ember a lelke mélyén nyomorult féreg maradt; s a regény voltaképpen e felismerés folyamatának az ábrázolása.

Hamlet számára atyjának megjelenő szelleme valóság volt, mivel hitt benne; a Lem hőse számára a régen halott lány kézzelfogható kísértete valóság lesz, mivel a tudós, aki először természetesen agyreméknek tartja, drámai kísérletsorozattal győződik meg létezéséről, valamint arról, hogy

ő maga nem csupán álmodja az egészet — s a könyvnek ez a része az emberi tudat mibenlétének, a tudat és a valóság viszonyának annyira féltelmesen mély kérdéseit boncolja, hogy minduntalan beleborzongunk. S már itt kezdünk rájónni, a mondott felismerés kibontakozása előtt, hogy Lem nemcsak a tudományos-fantasztikus „műfajok” klasszikusa, de egyáltalán — jelentős író. Nem beszélve sajátos érzényéről, az ember által elképzelhető dolgok legvégső határait feszegető képzeletéről, amivel éppúgy produkálhatna terméketlen látványosságot, mint annyi pályatársa, öneki elsősorban az emberről, azaz rólunk van rendkívül figyelemreméltó mondanivalója, s be kell vallanunk, meggondolkoztató és nemegyszer elmarasztaló ítélete.

Igen, féltem a könyv olvasásakor. Kétségtelen, hogy a katarzis — félelem is. De nemcsak félelem, nemcsak a nyomorúság felismerése, még valami; s ez még hiányzik Lemből. (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1968.)

(veress zoltán)

EGYIPTOLÓGIA

VÍZSZINTES: 1. Az itteni piramis bejáratát 1889-ben találta meg egy angol tudós. 6. Helység, ahol égetetlen téglából épült piramis. 12. Helyhatározó rag. 13. Korszak. 15. Labdajáték-eredmény (ék. h.). 16. Ráskai... kódexmásoló apáca a XVI. században. 18. Az olajsav észterét. 20. Stanislaw... lengyel író, számos tudományos-fantasztikus mű szerzője. 22. Üzlet. 24. Európa harmadik legnagyobb folyója. 25. Nagyobb bucca. 27. Enyém, németül. 28. Oroz. 29. Hű. 31. Hegyi levegőben sok van. 32. Egyik nem. 33. Kövér, becézve. 34. ...-ális: csúcsvés. 36. Indíték-e? 37. Fitalon elhunyt egyiptomi fáraó, múmiáját, híres arany-maszkját és egyéb kincseit a húszas években lelte meg a függ. 47. és 62. (A rácsba beírt kötőjel helyett c olvasandó.) 39. Szigorú böljtelle járó mohamedán ünnepe. 42. Elektromos gép, Jedlik Ányos találmánya. 45. Huzalal kötötték össze (ék. h.). 46. Női becenev. 49. Tíz százaléka. 50. Oktató. 51. Fejbőr, indián regényekben. 53. Egyszerű textilgépet. 54. Félig tervezű. 55. Ruhát állítottam össze. 57. Egyiptomi távirati iroda hivatalos rövidítése. 58. Fiú, angolul. 59. Növénytanász. 61. Csomópont, központ (ék. h.). 63. Róka egyenemű hangzó. 64. Perben szerepel. 65. Nemzetiség, kelta eredetű szóval. 67. K.A. 68. Elelmiszert. 69. Hángatlan Fri-si. 71. Ideiglenes évnegyed, röv.

73. Sor, német eredetű szóval. 75. Huszár. 77. Papírlapját. 79. Utód, leszármazott. 80. Római kori vízvezetékéről, gótikus székesegyházáról és mór kastélyáról nevezetes spanyol város. 82. Araszt-e? 83. C.H.A. 84. „Ezekbe” rakják az elszállítandó árut. 86. Három dimenziója van. 87. H.T. 88. Víziállat és lekvár, két szó. 89. Egyik fegyvernemhez tartozó katonája. 90. A természet istenője és hitvese, a halál istene az ókori Egyiptomban, két szó. 91. Keresztül.

FÜGGŐLEGES: 1. Híres az „ide valósi” csipke. 2. A házastársam. 3. Vívóér. 4. Művészet, franciául. 5. R.A. 7. Liga egyenemű hangzó. 8. Gyulladás. 9. Állatgy. 10. Kártyázó (ék. h.). 11. Többes számú nemesgáz. 12. Ludwig... svájci német egyiptológus, kutatásainak eredményeit több könyvben közölte. 14. Színültig. 17. Fáraó, az ő számára épült a vízsz. 1. piramis. 19. Az Alpokban eredő folyó, a Duna jobb oldali mellékfolyója. 20. Az ókor legelterjedtebb európai nyelve. 21. Főnői istenség, tiszteletére emberáldozatokat hoztak, fon. 23. Férfinév. 25. Van, aki a tojáshat így szereti. 26. Adósságot visszafizet. 29. Befolyás. 30. Egyenget. 33. Duzzanat. 35. Kutyta teszi. 37. Ázsiai nép. 38. ... Hikmet: török költő és prózaíró. 40. Begyűjtöm a természet. 41. Pénz, angolul. 43. Hő. 44. Régiek (ék. fől.). 46. Hal-

pete. 47. Angol főúr, műgyűjtő, részt vett a vízsz. 37. sírboltjának a feltárásában. 48. Kártyajáték. 51. Lakatosműhelyi felszerelés. 52. Csomag. 55. Húzott. 56. Igeidő. 58. A kairói múzeum preparátora, aki 1881-ben egy sírbóló sejtésével egy sírkamrában megtalálta negyven egyiptomi uralkodó múmiáját, melyeket a sírboltok elleni védekezésül a piramisokból ide rejtettek el a papok. 59. Magas rangú török tisztviselő, régen. 60. Női becenev. 62. A vízsz. 37. sírjának és múmiájának egyik feltárója. 64. Parancs a tudásra. 66. Színvonal (ék. h.). 68. Az ég királynője, a házasság védő istennője a görög mitológiában. 69. Kapszkodj (ék. h.). 70. Olasz államférfi a múlt században, az egyetemes Olaszország egyik megeremelője. 72. Megszabadít. 74. Finn város Helsinkitől északra. 75. Római hadsereg (ék. h.). 76. Ijedtében teszi, a végén betűcsere. 78. Bírótette. 80. Só, németül. 81. Vissza: többek között gazdagságáról híres bibliai királyi székvarosa. 84. Fém. 85. Névvelős kettősbetű. 88. Röviden szólt.

(Készítette Keresztes Zoltán) (Az 1968. 51. számban megjelent Hans Holbein című keresztrejtvény megjejtése: A legnagyobb német reneszánsz mester, Haláltánc, Meyer Madonna, Morus Tamás, Erasmus.)

Könyvesbolt

BAJOR ANDOR: POKOLI KÜ-LÖNKIADÁS. Paródiák. Karikatúrák. Surány Erzsébet rajzaival. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968. Ára kötve 8 lej, füzeve 4,50 lej.
BENKO SAMU: BOLYAI JÁNOS VALLOMÁSAI. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968. Ára kötve 14,50 lej, füzeve 6,50 lej.
IRODALOMKRITIKAI ANTOLOGIA I. CSOKONAI-TÓL GYULAI PÁLIG. Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Bajza József, Erdélyi János, Arany János, Gyulai Pál. Az előzőt írta Cseh Gyula. Válogatta és jegyzetekkel ellátta Dávid Gyula. II. PÉTERFY JENŐTŐL MÓRICZ ZSIGMONDIG. Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Ambrus Zoltán, Ignótus, Ösvát Ernő, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezso, Schöpplin Aladár, Móricz Zsigmond. Az előzőt írta Cseh Gyula. Válogatta és jegyzetekkel ellátta Dávid Gyula. Tanulók Könyvtára. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1968. A két kötet ára füzeve 9 lej.
HERVAY GIZELLA: TÖMÖNDATOK. Versek. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968. Ára kötve 7,50 lej.

Reklám

A szövege ez:
December — játék-ajándékok hónapja
Szerezzén örömet kicsinyeinek s koruknak, izlésüknek és hajlamaiknak megfelelő játékkal ajándékozza meg őket — szórakoztató és nevelőhatású játékok — babak — mechanikus szerkezetű és árammehajtású játékok — politechnikai oktatást elősegítő játékkészletek — játékok a kis építők részére

a baba, az baba, akár göndör hajú, akár alvó, akár rívó. S a baba játék.
Es nem is lehet összetéveszteni egy pléh szálmalommal.

Mit kívánsz, kisfiam? Egy politechnikai oktatást elősegítő játékkészletet vagy Donald kacscát? Mert tudod, kisfiam, Donald kacscának matrózblúza van, de a politechnikai oktatást elő kell segíteni.

Ugyan, kedves Kovácsné, hol vette ezt a szórakoztató és nevelő hatású játégot?

Szaküzletünkben mechanikus szerkezetű zsenge levelibéka kapható.

Es ha én mondjuk egy labdát kérek „kicsinyemnek” — azt ki érti meg?

Írjunk reklámszöveget korunknak, izlésünknek és hajlamaiknak megfelelően.

NAGY KÁLMÁN

Csipegető

Ebből az egészéből csak anynyi igaz, hogy: „babák”. Mert

BREITER GYÖRGY cikkének folytatása a 3. oldalról

ság, mert igaz ugyan némasága, de hallgatása hazugság. Kettőssége fiaiban talált jelképre, de fiúk áldozatát joga van-e elfogadni az apának? Az apa élete — féligazság, a fiaké is az; az életben a teljesség csak törekvés marad, apák, fiúk ismét apák és fiúk, a teljességet csak becserkészhetik. De apáknak tudniuk kell, Laokoónnak is tudnia kell, hogy igazsága csak féligazság. És meg kell mondania fiainak, ki kell mondania saját korlátait.

Laokoón fiai egy bölcs apa — Apollón papja! — játszi gyermekkel voltak. Serdültükben apjuk mindentudása világmagarázó elvnek tűnt számukra: néha-néha már istennek képzeltek apjukat, aki nem csupán bölcs, de bölcsességének teremtője is. Apjuk befullasztotta gondolkodásukat: szépek voltak és szépnek látták a világot, és nem is sejtették, hogy a tökéletesség esztétikai látványa mögött az igazságok szigorú rendje majd vallomásra kényszeríti őket. A tiszta látvány mögött kegyetlen és kéréhetetlen a világ szerkezete: amit a hódítónak mégis kénytelen magából megmutatni, az csak féligazság, mindig csak az. És vallani kényszerít a féligazság, amikor felfogtuk, hogy féligazság.

Vallani: kitagadni Laokoónt, aki nem mondta meg azt az egyetlen teljes igazságot, aki néma volt: fiai megtagadják a némat, elmennek valahová, ahol nincsenek néma bölcsök, ahol csak fecsegő fiúk találkoznak, és a tilalom már neveléses szabályként lebeg a részeg karnevál jelképeként, ahol az élet kilép az általánosságok medréből és visszatér az értelmetlen pillanathoz, a habzsoló örömhöz. Laokoón fiai nem féltek a tengeri kígyótól; aki a pillanatban csak az öröm ürességét látja, az nem fél.

Félni: a tudatosság előjoga. Csak az félhet, aki a pillanatot pillanatba lép, telítettségéből — telítettségbe. Az úrtól nem lehet félni, az úr maga a félelem: nincs benne mit elveszíteni, az úr, ha létmennyisévé alakult, kimosta már magából a félelmet, ahogy Laokoón fiaiból, akik nem féltek, mert nem volt veszténi valójuk. Csak undorodtak: a kígyótól, meg apjuktól, aki sohasem beszélt velük a kígyóval, a tenger mély ismeretlen hatalmairól, arról, amit nem tudott, nem is tudhatott.

Undoruk és menekülésvágyuk szánalmat keltett a trójaiakban. Laokoón pusztulását részvétlenül nézték, fiaitól lázadó részvétellel. Éreztek valamit magukból a fiúk fájdalmas vergődésében: értelmetlen pusztulásnak, igazságtalan büntetésnek tűnt haláluk. Laokoón nem: a sors idézője csak saját sorsát mutatta nekik: színjátékot, amelyben a színész meghal és fel-

támad, ahogy a szerző előírja, hogy a nézőkben erkölcsi tanulságot ébresztgessen, de ami önmagában mégiscsak játék, az élet erkölcsi képe, de nem az élet.

Laokoón tudta: főszereplője Apollón játékának, ismerte az istenek akaratát, s mégis vállalta, amit ráérték. Nem lépett ki szerepből, nem szólt meg a saját hangján, nem volt képes a színpadról az életbe menni. Mert Laokoón félt, veszténi valója volt és mentsége is. Veszténi valója: hitele az emberek előtt, akiknek el kellett volna mondania: ő igazat mond, de nem az emberek, hanem az istenek igazat; és mentsége, mert ő igazat mondott. Nem lépett ki szerepből: már maga volt a szerep: emberek csak ezt várták tőle, és az isteni játékot, kígyót, amely halálra öleli, izmainak görcsös ellenállását, anatómiai leckét, halált, amely erkölcsileg nemesíti a nézőt.

Halálát várták a trójaiak: neki ez volt a szerepe, amit vállalt, s más szerepben, önmaguként talán el sem fogadták volna. Amit vállalt, Apollón szolgálata, most megakadályozta, hogy másképp viselkedjen: ő azzal lett Laokoón, a bölcs pap, hogy vállalta szerepét, előnyeit és kockázatait egyaránt. Más nem mondhatott, mint amit mondani kellett: minden szavát kánonok írták elő, s ő időtlen idők óta ismételtette azt, ami Laokoónná tette, szerepévé azonosította őt magát. Ha hazudik, akkor is igazat mond, mert szerepében a hazugság elveszti negatív értékét, mint ahogy igazsága is kiüriti pozitív töltését; már nincs semmi különbség kijelentései és létezése között, már megtörtént az átalakulás: Laokoón nincs többé, csak szerepe van, már nincs féltőereje, csak előírt szövege van. Pusztulása nem emberi többé, szenvedése sem az, hanem búcsúfélése; s a színpadok mögött már ott az új jelentkezők versengő hada.

Az istenek is csak Apollón papjaként ismerték. Számukra egyetlen tulajdonsága létezett: a közvetítő, akaratuk tolmácsolója. Ha egyszer is eltorzítja a reabizott üzenetet, akkor kéréhetetlenül elpusztíttják: az istenek nem túrték volna, hogy egy földi lény keresztetesse szeszélyes játékaikat. Csak hogy Laokoónra ebben a játékban, a istenek akaratából amúgy is a pusztulás várt. Választhatott pusztulás és pusztulás között; de ördögi és áttörhetetlennek tetsző kör: ha hazudik, vagyis nem az istenek által reabizott igaz üzenetet továbbítja, az emberek, a trójaiak akkor sem híhetnek neki, s neki pusztulnia kell, mint ahogy pusztulás várja akkor is, ha elmondja az isteni üzenetet. Mert az igazság és hamisság már fölötte és alatta volt, kikerült ellenőrzése alól: pusztulása elhatározott dolog. Az istenek benne az embereket akarták büntetni: becsapni őket az igazsággal, törbeccsálni a szóval, a játékkal, megölni bennük a cselekvés vágyát, a tett lehetőségeibe vetett bizalmat.

Laokoón tehát tudta: mikor a trójaiak megkérdézték tőle, hogy a faló milyen büntetése az isteneknek, s ő a görögök cseleléről fog beszélni, az elrejtőzött harcosokról, a bosszúról, amely

nemsokára felégeti a várost, akkor már készülődik az istenek nagy manőverének eszköze, a kígyó, hogy a tengerből kiemelkedve megbüntesse őt, Laokoónt azért, mert látszólag hazudott. Tudta, az istenek megfordították az áldozati oltárt: őt áldozták fel, hogy ravaszságait emberi akaratnak tüntessék fel, s megőrizze tisztaságuk látszatát. Mert az istenek szerepe a látszat; a kívülmaradás, a szemlélődés, a benemavatkozás fitogtatása: azt sugallják, hogy Laokoón a bűnös, s ha őt már feláldozták, akkor majd a trójaiakra fognak lelkiismeretfurdalásokból bánatárt zúdíttani: önvádból, az emberek mea culpájából szövik látszatosságuk nimbuszát.

Laokoón ezt is tudta. Bölcs volt. Ismerte az emberek természetét, bünbánatukat: a nagy esélyt arra, hogy valamit tanuljanak hibáikból és tettekben vonják le tévedéseik tanulságait. Ezért a lehetséges tanulságot vállalta, hogy az absztrakt féligazságot pusztul el, az istenek szándékainak megfelelően. Ezt a pusztulást vállalta, nem a kegyes hazugságot, mert hazugságából nem születhet építő tett, hazugságból csak hazugság lesz, a hazugság felújja magát, öngerjesztő ballonnként dagad, és saját határain túl is csak mértéktelemlen kívánczik, amíg szétveti magát és mindent eltemet.

Az absztrakt féligazságot vállalta, a néma pusztulást. A trójaiak közöttösen szemlélték játékát, művelzők voltak, s túlságosan természetesnek tűnő vonaglás nem ébresztett esztétikai örömet. Inkább valami borzongást. A színpadi naturalizmus elrettenti a nézőt, nem emeli fel, nem tölti be azt az erkölcsi úrt, amiért a színházat az ember kitalálta. Az emberben mindig van erkölcsi úr: mert a pozitív erkölcsi vonások csak arra a szerepre vonatkoznak, amelyet az emberek magukra vállaltak, de amelyben, mert a szerep szerepé teszi a játszó, már idegennek érzik magukat, mást akarnak, vagy ha nem is akarnak, de keserűbben adják magukból azt, ami már más, mint ők: szerepük.

Vacuum moralis: az emberből az, amivé az ember lehet. Pozitív vagy negatív lehetőségeinek, másfélelnek jelképe; az igazi emberi tartalom, a haladó tett lehetősége, vagy a bestialis pusztítás lehetősége. Úr: még mindent lehetővé tesz: méla ábrándot, tettvágyat, a változtatás akaratát. Csak irányt nem. Az irányt kell megmutatni, nemcsak az úr létét bizonyítani kényserített kényszerítéssel, korbács-cselekvéssel, nem az ember kisínsyegét kell bizonyítani, hanem nagyságát, cselekvésének önálló lehetőségeit, azt, hogy képes magát feltölteni pozitív akarrattal, olyan tetteket végrehajtani, amelyek egy új szerep, emberibb szerep felé viszik őket.

A színház az erkölcsi úr műfaja: az esztétikai formák az úr mágnésfalaként lehetővé teszik, hogy a katarzis a falak érintése nélkül ott lebegjen, mint az úr tartalma, annak az úrnek tar-

